

Oscar II, Sveriges första porträttfrimärken

Inledning

Detta är ett exponat i klassen traditionell filateli och behandlar de svenska frimärken som visar porträtt av kung Oscar II. De framställdes först i boktryck (kurseringstid 1885-1891) och därefter i koppartryck (kurseringstid 1891-1914, då de sista häftena med Oscarsmärken såldes).

Disposition och bearbetning

Exponatet är indelat i två huvuddelar, först boktrycksemissionen (blad 2-16), och därefter koppartrycksemissionen (blad 17-80). Inom respektive del presenteras i) förlagor, provtryck och produktionsteknik, ii) de utgivna märkena i nyanser (ostämplat och stämplat), inklusive exempel på användningar på försändelser och på olika typer av makuleringar, samt iii) varianter.

Flera av Oscarsmärkena uppträder under perioder i flera nyanser parallellt, till följd av variationer i färgblandningen vid tryckningen. På grund av detta är presentationen ordnad efter nyanser och inte efter tryckleveranser. Angivna tidsintervall är de inom vilka respektive nyans normalt är avstämplat.

Varianterna presenteras i ett sammanhang för respektive emission i stället för uppdelat på de enskilda valörerna, för att ge möjlighet till en mer sammanhängande och logisk bearbetning.

Urval

En generell riktlinje har varit att välja objekt i så hög kvalitet som möjligt, så att t ex nyanser genomgående visas med prakt/lyx-exemplar. För vissa mycket sällsynta objekt innebär det dock "normalkvalitet" enligt SFF:s normer.

Det förekommer ingen duplicering i exponatet. Där flera ostämplade eller flera stämplade märken av en given nyans visas, så illustrerar detta olika färgstyrka eller färgschattering inom den nyansen. Försändelserna i exponatet är alla olika i ett eller flera avseenden – nyans eller valör för de använda märkena, portosats, eller typen av försändelse. I flera fall har en försändelse valts ut för att dessutom illustrera någon annan intressant aspekt, t ex en speciell typ av makulering eller ett dekorativt reklamtryck.

Viktiga källor

Falk, Mattson, "Oscarsperiodens frimärken 1885-1911", Filatelihandboken A:3, SFF, 1985.

Lyrinder, Ledmyr, "Oscar II koppartryck, avarter", andra upplagan, 2011.

Mattson, Sylwan, "Märkliga nyförvärv till Postmuseum", Postryttaren 2007.

Lyrinder, "Arksamlingen med Oscar II koppartryck i Postmuseum", Postryttaren 2013.

Facit Special Classic 2018, Facit Postal IX, bägge utgivna av Facit Förlags AB.

Stort tack till Peter Lorentzon, Per Gustafsson, Tomas Karlsson och Olle Pettersson för många stimulerande diskussioner!

Sällsynthet

Sällsynthetsgrad har markerats med blå ramlinje (enkel = sällsynt, dubbel = mycket sällsynt) och blå text. Ett (e) vid objektet innebär att det finns ett tillhörande intyg eller utlåtande från en expert. Några exempel på objekt värda att framhållas följer nedan.

Boktryck

Ett mycket sällsynt gravyrprov (blad 2).

Normalprov av två olika nyanser av 10 öre boktryck utan posthorn (blad 4 och 6).

Mycket tidig avstämpling (12/12 1884) av 10 öre boktryck utan posthorn (blad 4).

Ett privattryckt rabattkuvert (porto 9 öre) med reklam, med 10 öre med posthorn (blad 11).

Koppartryck

Flera mycket sällsynta gravyrprov, plåtprov och färgprov, både till öresvalörerna och till 1 krona (blad 17, 20 och 22).

Färgavdrag av 5 öre grön använt på försändelse (blad 18).

Tidigaste kända användning av 20 öre koppartryck, nyans a, typ II (blad 44).

Postanvisning till Canada med 4-strip av 1 krona (blad 64).

Flera mycket sällsynta varianter, med avseende på bl a spegeltryck (blad 72-73) och vattenmärke (blad 74-76).

Innehåll

	Blad
1. Inledning, plan för exponatet	1
2.1 Boktryck: bakgrund, provtryck, produktionsteknik	2-3
2.2 Boktryck: de utgivna märkena	4-14
2.3 Boktryck: varianter	15-16
3.1 Koppartryck: provtryck, produktionsteknik	17-24
3.2 Koppartryck: de utgivna märkena	25-64
3.3 Koppartryck: varianter	65-79
4. Koppartryck: epilog - pappersprov för Gustav V i medaljong	80

2.1.1 Boktryck: bakgrund, provtryck, förlagor

Nymans refuserade förslagsmärken

Fem öre röd,
slät bakgrund

Nio öre blå,
linjerad bakgrund

Tolf öre svart,
slät bakgrund

Trettio öre grön,
slät bakgrund

Femtio öre gul,
linjerad bakgrund

Om historien hade utvecklats bara något annorlunda hade Sverige fått sina första porträttfrimärken redan i början av 1860-talet. Boktryckare P. A. Nyman framställde 1861 förslag till nya frimärken, som var tänkta att ersätta märkena av vapentyp. Förslaget avbildade den nye kungen, Carl XV, och framställdes i valörerna 5, 9, 12, 30 och 50 öre. Alla valörer trycktes i flera olika färger - i stort sett i samma färger som tidigare använts för vapentypen och det svarta lokalmärket - och med slät eller linjerad bakgrund. Nymans förslag godkändes inte, och inga frimärken av denna typ blev därför utgivna. En bidragande orsak till att förslaget inte godkändes var sannolikt att märkena saknar valörsiffra - en del av kritiken mot den tidigare vapentypen var just att valörsiffrorna var alltför små och otydliga.

Tidig design, gravyrprov

10 öre röd, typ C
Mycket sällsynt (e)

Skillnader vs slutlig design:

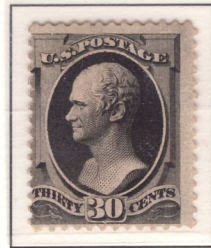
- "SVENSKA POSTVERKET"
i st f "SVERIGE"
- 10 ÖRE 10 i st f ÖRE 10 ÖRE
- Cirkel runt porträttet i st f oval
- Helt annan ornamentik

Förlaga till porträttet

Sverige mynt 2 kr
1880 (reducerat)

Förlaga till ramen

USA 30 cents
1881

Slutlig design

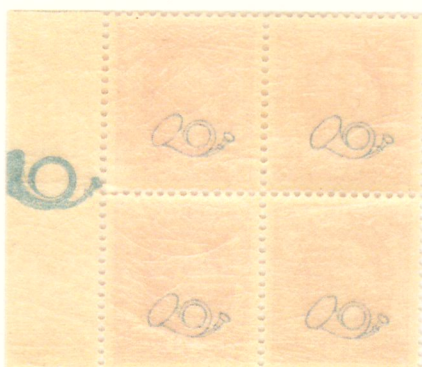

Det utgivna märket
(10 öre boktryck, utan
posthorn, nyans b)

Sänkning av riksportot från 12 till 10 öre beslutades av riksdagen 1884, och Kungl. Maj:t godkände 5/7 1884 att det nya frimärket fick bära kungens porträtt. Tre frimärken i kronvalörer med porträtt av Oscar II gavs ut i Norge 1878, men denna utgåva inspirerade inte någon snarlik design av svenska märken. Porträttbilden på det utgivna märket liknar i stället den på samtidens svenska mynt. Olika utformningar av rampartiet provades, innan den slutliga designen nästintill kopierades från ett märke från USA i en serie med porträtt av tidigare presidenter och statsmän.

2.1.2 Boktryck: produktionsteknik

Tryckteknik, papper och kontrolltryck

Ljusare posthorn

Mörkt posthorn

Fyrblock med marginalposthorn, position 49, 50, 59 och 60

Boktryck är en typ av högtryck, d v s de ytor som färgas och avger tryck är upphöjda. Det ger begränsade möjligheter till fina schatteringar i trycket jämfört med djuptryck (se blad 24). Vid framställning av boktrycksmärkena användes en tryckpress av cylindertyp: papperet fästes på en cylinder som rullades över tryckplåten. Märkena trycktes i enkelark om 100 märken.

Under det första året användes ett handgjort papper från Tumba pappersbruk vid tryckningen. Det var gulaktigt, och varierade mycket i kvalitet. I februari 1886 började man i stället använda ett tyskt papper av högre kvalitet. För att försvåra förfalskningar försåg det svenska postverket det papperet med kontrolltryck i form av blå posthorn på baksidan. Förutom ett posthorn på baksidan av varje märke trycktes dessutom åtta större posthorn i arkmarginalerna, ett i varje hörn och ett i mitten på varje långsida. Färgen på posthornen varierar något, från mörkt blå till ljusare.

Tryckfärg, gummering och perforering

10 öre med posthorn, nyans d

Ljuspåverkat märke

Ljus gummering

Gulnad gummering

Till de första leveranserna av boktrycksmärken (10 öre utan posthorn, nyans a) användes en tryckfärg baserad på färgämnet alizarin. Det färgämnet var dyrt, och därför bytte man mot en färg som i stället innehöll erytrosin. Denna färg användes sedan till alla följande leveranser av boktrycksmärken. Erytrosin är billigare, men väsentligt mer ljuskänsligt och även något vattenlösligt. Det gör att det ibland är svårt eller t o m omöjligt att avgöra om ett specifikt märke har sin ursprungliga färgnyans.

Gummering utfördes med gummi arabicum, löst i vatten innehållande lite glycerin för att hindra att märkena skulle bli spröda när gummeringen torkat. Färgen på gummeringen varierar från så gott som färglös till tydligt guldfärgad. Perforering av arken utfördes med verktyg som perforerade hela arket i en operation. Tandningen mäter 13 x 13 1/4 tänder per 20 mm.

2.2.1.1 Boktryck: 10 öre utan posthorn, typ I

Nyans a

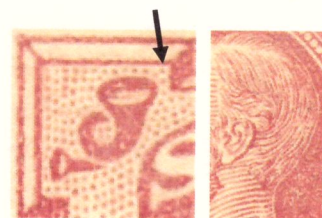
Primärt avsedd användning:

- Inrikes brev
- Inrikes dubbelt lokalporto
- Utrikes brevkort

- Brev till Norge (upp till 15 g)
- Brev till Danmark (från 1/3 1885)
- Utrikes trycksak (UPU:s tredje grupp)

Officiell utgivningsdag: 1/1 1885
Utsändes från frimärksförrådet
december 1884 - februari 1885
Upplaga, typ I: 12.741.900

Typ I, nyans a: mattkarmin (1884-85)

Normalprov; **sällsynt** (e)

Kännetecken, typ I:

- En extra punkt i bakgrunden över vänster posthorn.
- Otydlig kantlinje i nacken.

Typ I är den första upplagan, tryckt med de ursprungliga tryckplåtarna. Nya plåtar tillverkades sedan kring årsskiftet 1884-1885.

Användning före den officiella utgivningsdagen

PKXP XX
12/12 1884 (e)

Stockholm
12/12 1884

Jönköping
21/12 1884

Skara
22/12 1884

Ragunda
22/12 1884

Södertälje
30/12 1884

Upsala
31/12 1884

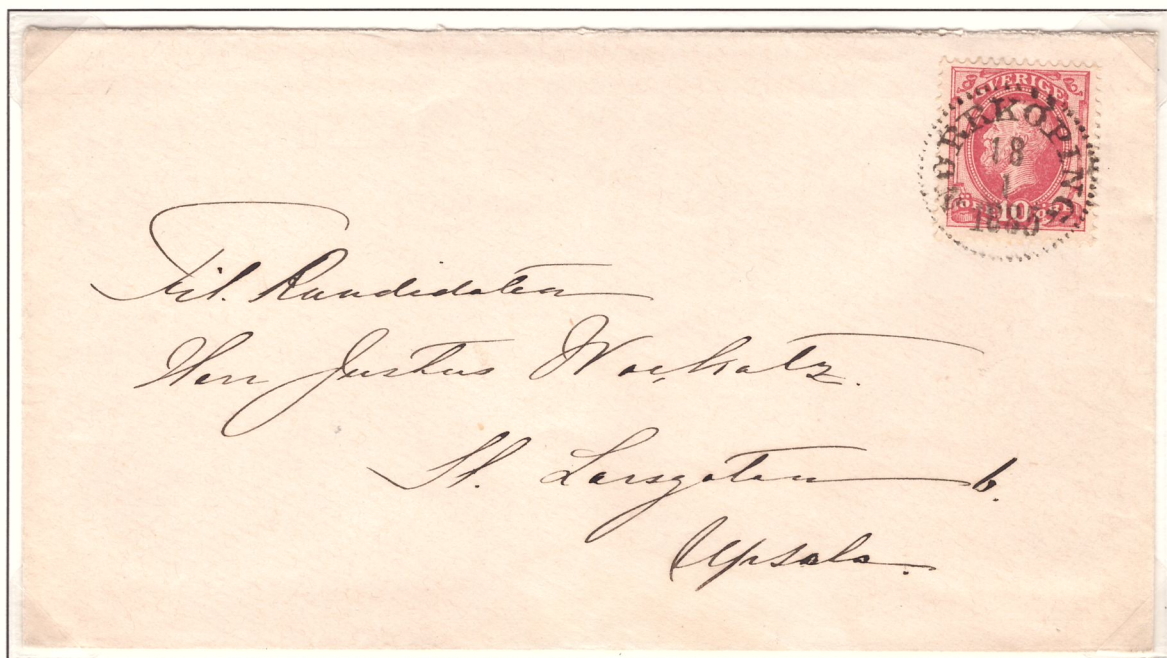

Pataholm
1/1 1885

Svartå
1/1 1885

Utformningen av det nya frimärket godkändes 3/9 1884, och officiellt utgivningsdatum sattes till 1/1 1885. Trots detta så fick flera postanstalter i landet leveranser av Oscarsmärken redan under december 1884. De två märken stämplade 12/12 1884 som ingår i detta exponat **hör till de tidigaste kända avstämplingarna.**

Inrikes brev i lägsta viktclassen. Portosats 10 öre, för vikt upp till 15 g. Avsant från Norrköping 18/1 1885.

Adresskort till paket.

Portosats 30 öre, för vikt upp till 1/2 kg. Avsant från Kärrgrufvan 27/5 1885, ankommet till Stockholm 28/5.

Adresskort till postpaket.

Härmed 1 paket märkt adress

vigt 1/2 kg.   gr.; värde   kr.   öre;

postförskott å   kr.   öre.

Till Kerrar Bernk. Franke & Co

Adressatens bostad

Adresspostanstalt Stockholm

Fraktafgift: betald med   Kr. 30 öre

» att erläggas af mottagaren   Kr.   öre.

Att försändelsen ej innehåller sådana eldfarliga eller explosiva eller frätande ämnen, som omförmälas i Kongl. Förordningen den 9 november 1877, eller andra sådana ämnen som kunna tillfoga öfriga försändelser någon skada, intygas,

L. Rubens

STOCKHOLM
STA: 28 DEN
18 5 85

STOCKHOLM 28 5 85

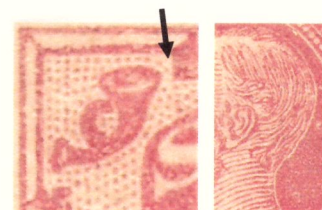
2.2.1.2 Boktryck: 10 öre utan posthorn, typ II

Nyans b

Utsändes från frimärksförrådet
februari 1885 - 23 februari 1886

Upplaga, typ II: 29.701.800

Typ II, nyans b: rödkarmin (1885-86)

Kännetecken, typ II:

- Tydlig kantlinje i nacken.
- Ingen extra punkt i bakgrunden över vänster posthorn.

Typ II trycktes med nygjorda plåtar. I samband med plåtbytet ändrade man också tryckfärgens sammansättning.

Normalprov; **sällsynt** (e)

Dansk järnvägs-
stämpel

Bläckmakulering
(PKXP) 39a 20-2 86

Inrikes postanvisning

Frankerad med 10 öre boktryck, tillsammans med 5 öre ringtyp tandning 13. Portosats 25 öre (för belopp upp till 50 kr). Avsänd Mölnbacka 23/1 1886, via Kil 23/1, ankommen till Karlstad 24/1.

154

Postverket

Postanvisning

å ett belopp af 4 kronor 85 öre;

(kronetalet utfördt med bokstäfver:)

Till Karlstads
Apotek

Bestämmelseorten: Karlstad

Närmare uppgift å adressatens bostad: _____

Annoterad under n:r 19866 vid postanstalten i
den 18

Inbetalningspostanstaltens stämpel.

KIL
23
48 1 86

KIL
23
48 1 86

MÖLNBACKA
23
1
1886
10 ÖRE

MÖLNBACKA
23
1
1886
10 ÖRE

Stämplet för postanvisning å belopp intill och med 50 och för belopp öfver 50 till och med 100 kr.

[Handwritten signature]

Typ II, nyans c: blekt karmin (1885-86)

Blå stämpel,
Kårsta

Violett stämpel,
Rimbo

Blå stämpel,
Stehag

Inrikes brev med postförskott

Inrikes riksbrev sänt mot postförskott på 3,50 kronor, frankerat med 10 öre boktryck tillsammans med 5 och 30 öre ringtyp tandning 13. Portosats 45 öre: brevporto 20 öre (andra viktclassen), postförskottsavgift 25 öre (för belopp upp till 50 kr). Avsant Sundholmen 30/4 1886, transitstämplat Skene 1/5.

Brevkort skickat mot postförskott, men taxerat som brev

Brefkort 5 öre, sänt mot postförskott på 7 kronor, frankerat med tre stycken 10 öre typ I, nyans a. Före 1/8 1892 var det dock inte tillåtet att belägga brevkort med postförskott, och därför blev försändelsen taxerad som brev. Portosats 35 öre: 10 öre inrikes brevporto (lägsta viktklassen), 25 öre postförskottsavgift. Avsant Malmö Paket 14/5 1885.

Postkort använt för eftertaxering

Postafgifterna för	assurerade	} brefförsändelsen postanvisningen paketförsändelsen	n:r 1926 med	1155,45 fr
	rekommenderade			83/90 öre
å 1 portosatser				
vägnande 11 gram	från		till	Florence i Italien
utgöra:	befordringsavgift			kr. 20 öre
	rekommendationsavgift			kr. 18 "
	assuransavgift			1 " 08 "
				<hr/> 1 kr. 46 öre.
eller tillhoppa				1 kr. 36 öre,
				kr. 10 öre.

Då emellertid nämnda försändelse befans försedd
ken till sammanlagt belopp af endast
stanstalten hit öfversända makulerade frimärken,
detta postkort, till belopp af

(S. D. Nr 5.)

Just

Jöns

Postkort använt för eftertaxering av ett underfrankerat assurerat brev till Italien. Porto 10 öre, frankerat med 10 öre typ II, nyans c. Avsant PKXP No 2 C UTR N 30/10 1886, brevbäringsstämpel Stockholm 2 TUR 31/10, och ankommet Stockholm ÖM 1/11.

2.2.2 Boktryck: 10 öre med posthorn

Nyans a

Utsändes från frimärksförrådet
24 februari 1886 - 20 maj 1891

Upplaga: 173.745.000

Nyans a: matt violettkarmin (1886-91)

Blågrön stämpel
Ödåkra

Dansk stämpel
Fra Sverige G;
sällsynt

Felaktigt ställt
stämpeldatum

Skyddsperforering, C. L. G.
(Claes Lindegren, Göteborg)
1887-85; **sällsynt** på boktryck

Brev till Finland, med finska stämplor

Portosats 20 öre (lägsta viktklass, UPU:s 2:a grupp).
Stämpel "FRÅN UTLANDET". Avsant från Stock-
holm 17/6 1891, ankommet Nikolaistad 19/6.

Tidningsöverflyttning

PS-kort använt för tidningsöverflyttning, frangerat med 10 öre med posthorn och 5 öre ringtyp med posthorn. Portosats 25 öre, för inrikes tidning som utkom med max ett nummer per vecka. Avsant Hernösand 10/10 1887.

Mottagningsbevis

Mottagningsbevis för ett rekommenderat brev. Portosats 10 öre. Avsant Malung 18/10 1887.

Nyans b: blekt violettkarmin - blekt violettrosa (1886-90)

Blekt violettkarmin

Blekt violettrosa

Blå stämpel,
Klenshyttan

Fyrkantstämpel
Slite

Rysk nummer-
stämpel 9;
sällsynt

Handskriven
makulering
2/6 1889

Finsk figur-
stämpel

Privattryckt rabattkuvert med reklam

<p>Aug. Hoffmann Pianofabrik 50 Regerings-50. gatan STOCKHOLM</p>	<p>HENRIC LABATT. MODEVAROR FÖR DAMER. 27 Drottninggatan, 1 tr. upp. Stockholm.</p>	<p>Aug. Hoffmann Pianofabrik 50 Regerings-50. gatan STOCKHOLM.</p>
<p>SVERIGES SJUK-ASSURANCE 9 Malmskinnadsgatan 9. STOCKHOLM.</p>	<p>4.</p> <p><i>Natarée</i></p> <p><i>Adel Larsson</i></p> <p><i>Helsterwik</i></p> <p>Pris för kuvert med frimärke 9 öre.</p>	<p>Billigaste Olycksfalls- BORE. försäkring STOCKHOLM.</p>
<p>Eastman Sportmagasin Stockholm.</p>	<p>HYLIN & Co. Stockholm. Såp- och Tvålfabrik samt tillverkning af alla sorters Parfyer m. fl. tekniska fabrikat.</p>	<p>Eastman Sportmagasin Stockholm.</p>

Privattryckt kuvert med reklam, frankerat med 10 öre, blekt violettrosa. Portot för inrikes riksbrev var 10 öre, men kuvertet såldes förfrankerat till rabatterat pris, 9 öre. Avsant Tuna 24/10 1888. En stämpel med spegelvänt N förekom under perioden 1882-1891. Dessa reklamkuvert är **sällsynta**. (e)

Brevkort med expresstillägg

Inrikes brevkort 5 öre, sänt express, frankerat med 10 öre med posthorn, blekt violettrosa. Portosats 25 öre: 20 öre expresstillägg (fr o m 1/7 1887). Avsant Upsala 13/4 1889.

Brevkort till Finland

Frankerat med 10 öre blekt violettkarmin. Portosats 10 öre (UPU:s andra grupp). Avsant från Linköping 24/10 1886, ankommet 25/10.

Nyans c: karmin (1886-91)

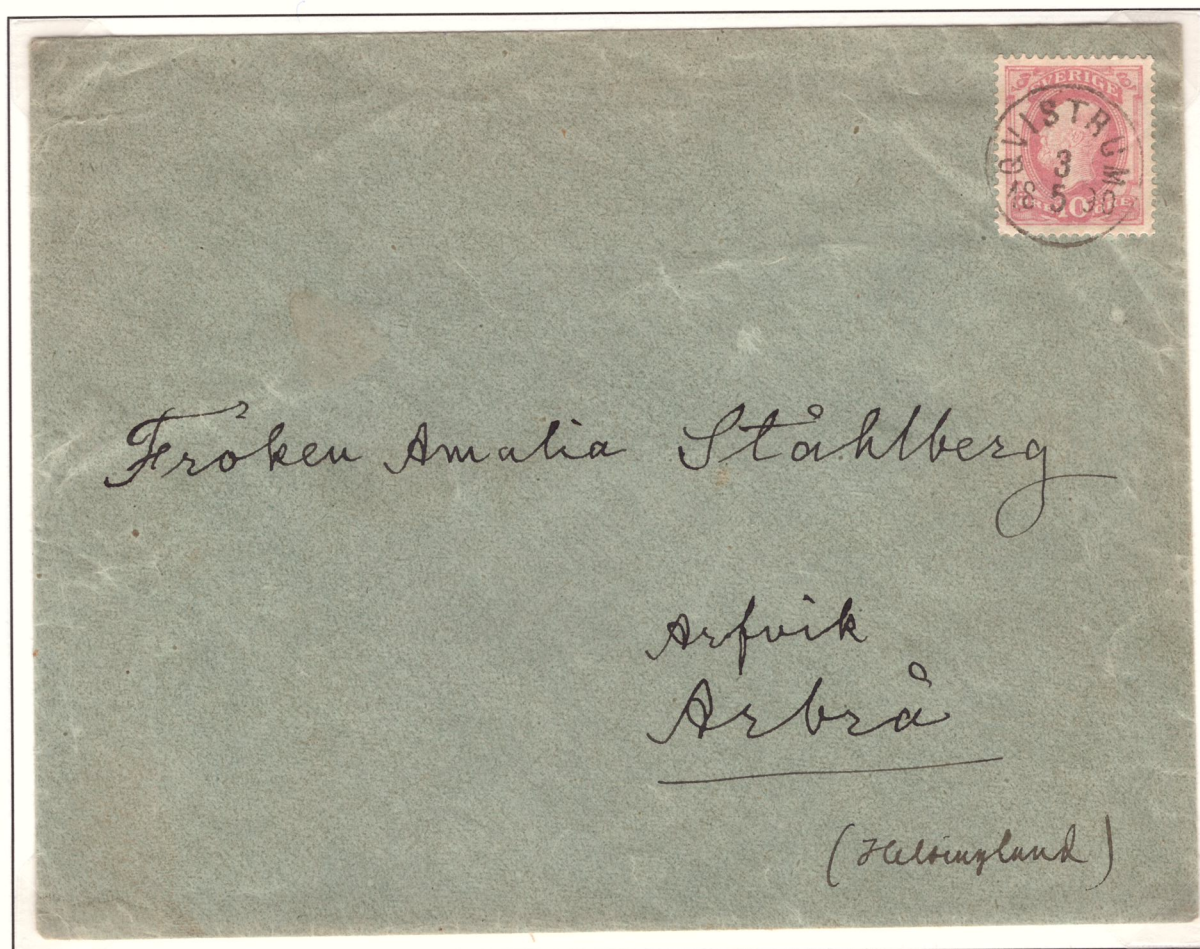
Brev till Tyskland, frankerat med 10 öre med posthorn och 5 öre koppartryck, nyans a¹. Portosats 20 öre: utrikes porto, lägsta viktklassen, UPU:s andra grupp. Avsant Ångbåts PXP N° 61 22/7 1891 (ombord på ångfartyget Norrtelje), via Stockholm C5 22/7, ankommet till Heidelberg 24/7.

Inrikes rekommenderat brev, portosats 30 öre: inrikes porto 10 öre (lägsta viktklass) plus rektillägg 20 öre. Avsant Sundsvall 7/3 1891.

Nyans d: mattrosa, gulaktigt papper (1890)

Finsk ortsstämpel Hangö

Norska nummerstämpel 45 och 96
(använda på färja Strömstad - Halden);
nummerstämpel 96 är **sällsynt***Inrikes brev*Inrikes riksbrev i lägsta viktklassen. Portosats 10 öre,
för vikt upp till 15 g. Avsant Qvistrum 3/5 1890.

2.2.2 Boktryck: varianter

Plåtfel

10 öre utan posthorn:
”Hela mustaschen synlig”,
position 12 (1885-86)

10 öre utan posthorn:
Fläck under E i SVERIGE,
position 32

10 öre med posthorn:
Bortfallen ram i övre
höger hörn (1886-87)

Plåtfelen ”hela mustaschen synlig” och ”fläck under E” har endast påträffats på 10 öre utan posthorn, vilket starkt indikerar att nya tryckplåtar tillverkades i samband med att tryckning på det nya papperet, med posthorn som kontrolltecken, skulle påbörjas.

10 öre med posthorn:
Bortfallen ram i båda
övre hörnen (1886-87)

Varianten ”bortfallen ramlinje” på försändelse

Varianten ”ramlinjen bortfallen i övre vänster hörn” på 10 öre boktryck med posthorn (vänster märke). Frankering tillsammans med 5 öre ringtyp med posthorn, på postanvisning; portosats 25 öre (belopp 25 - 50 kr). Avsänd Seffle 24/12 1886, via Kil 24/12, ankommen till Göteborg 27/12.

Märken med någon av varianterna ”bortfallet hörn” är normalt avstämplade under perioden juli 1886 till mars 1887.

2.2.2 Boktryck: varianter

Tillfälligt plåtfel

10 öre med posthorn:
färgfläck på halsen

Spegeltryck

Tillfälligt plåtfel. Vid boktryck kommer en skada som ger en fördjupning i tryckplåten att resultera i ett ofärgat område i det tryckta märket (se plåtfelen på det föregående bladet). Denna skada kvarstår tills plåten repareras eller byts ut. Om däremot ett främmande föremål hamnar på tryckplåten kommer detta att infärgas och ge ett färgat område i det tryckta märket. Om föremålet avlägsnas och plåten rengörs blir trycket normalt igen, så därför blir denna typ av plåtfel ofta tillfälliga och kortvariga.

Förskjuten perforering

10 öre utan posthorn

10 öre med posthorn

Förskjutet posthorn

Del av marginal-
posthorn nere t v
Position 50

Del av marginal-
posthorn uppe t h
Position 51

Del av marginal-
posthorn uppe t v
Position 60

Delar av två post-
horn i sidled

Delar av två post-
horn i höjded